

-KO ATZIZKIAREN ERABILLERA BI

Urte asko ez dala, itauntxo bat eldu zan euskera jatorraren maixu eta zaintzaletzat dagozan batzuen lan-maira: ia eguneko lana **biaroko** edo **etziko** itxi esatea ondo eta jator esanda egoan ala ez. Ez ete zan **biarrerako**, **etzirako** esatea jatorrago.

Itaun egilleak goitxoan egozanak ziran. Ain zuzen, argitaratzeko aurkeztzen ziran euskal -lan barriak, euskera jatorrez, diru-laguntzarik edo merezi eben ala ez erabagiteko kargudunak. Egiteko au zuzenago beteteko argia eskatzen eben, okerreko urratsik ez emoteko.

Ortxe sortu jaken euren kezkatxoa: **biarrerako** eta **etzirako** ez ete egoan euskeraz jatorrago esanda, kasu batzuetan. Esaterako, **gaurko** lana, **biaroko** ogia, **etziko** batzarra aitatzea ondo eta jator aurkitzen eben; baiña **biaroko** itxi edo **etziko** atzeratu eta olakoei ez autsen antz onik artzen. Antza, -KO atzizki utsa ez euken norenkitzat, genitibotzat erabilteko baiño, edo izenondotzat, **etxeko jauna** edo **arpegi ederreko gaztea** esaten dogun lez, **biaroko eguna**, etziko jaiak, eta olakoak adierazteko, izenen bat ondoan dauala, eta ez **biaroko**, **etziko**, **betiko** ta olakoetan gero gertatzeko dan zerbait aitatzeke.

Olan gu ez gara **betikoak**, ondo legoke; baiña agur **betiko**, txarto; gure laguna etorriko ete jaku **etziko** entzuten dauanak, bear bada, bekokia tximurtuko dau, euskal-gaiztozko esaldien bat entzun daualakoa, "etziko" or ori aditzondotzat erabiltea txarto dagoalakoa.

Onetan gaur badirudi oker usteen bat sortzen asi dala askotxoren buruetan. Ez edo dakie **gaurko**, **biaroko**, **etziko**, **betiko**, **geroko** aditz-ondotzat erabillita ondo eta jator dagozala, eta ez dabela beste geigarririk bear, or nai dana adierazteko, eta olantxe erabilli izan dala euskaldun diranen agoetan eta gure literaturan. Ez dogu gure idazle jatorretan **ez biarrerako**, **ez etzirako**, **ez betirakorik**, irakurriko. Geroko gaiak askotan aitatu arren eta bere luman erabilli arren, Axular andiak beti **geroko** erabilten dau, iñoz be ez **gerorako**.

Eta aitatu doguzan itzetatik kanpo, idazle zarrak jokaera bardiña izan eben beste izen eta itz askotan, -Ko eta -Tako atzizkiekin, **-rako** era **-tarako** egin barik. Eta ez daigun aitzu -Ko atzizkiak aditzean berian be geien batez geroaldia, etorteko dan egiñen bat edo jazoeraren bat gogoratzen deuskula, zergaitziko esaldien baten ezpada: Biar etorriko da, biar etorteko da, biaroko egunak ekarriko al deusku barri onen bat, eta olan. -Ko atzizkiki onek geroaldia adieraztea lenengo eginkizuna dauala esan geinke. Noiz bein badau relatibo antzeko esaldi batzuk sortzeko egikizunik be, izen batean aurrean jarrita. Esaterako onako esaldie-

tan: Biar etorriko dalako ustean gara; atzo jakin gendun gure laguna Ameriketatik etorri **dalako** barria. Emen, bai; emen jazoeraren bat urrengo izenarekin (uste, barri) lotzen dau; baiña -Ko atzizki au aditzean batez be geroko zeren bat edo elburuen bat adieraztekoa da.

Baiña ez aditzean bakarrik, edozein izenekin be bai. Antziñako idazleak asko josten eben atzizki onetara etorteko dan zeren bat edo zerbaiten elburua, zertakotasuna edo zeriarakotasuna adierazteko.

Adibide batzuk ipiñi daiguzan. Amaseigarren mendekoa da euskerazko esaera zarren lenengoko bilduma. Eun da berrogeta bakarren esaerea onelan da: **Gibeleko on dana, bareko gaxto**. Gaur Bidasoaz onuntz beintzat edozeiñek esango leuke, Gibelerako ondana, barerako gaxto, au da, gibelarentzat on dana, barearentzat txarra izan daitekela.

Bilduma orretako beste esaera bat geiago gure arira ekarri geinkela uste dot: **Txitak, grisolak eta urdaia, maiatzeko maira**. Azkenengo itz biok onela itzuli ditu esaeren batzailleak "Para la mesa de mayo"; baiña, nik uste, beste onetara itzulita obeto eta zeatzago legokela: "Para mayo a la mesa". (39gn esaera).

Amaseigarren mende orretatik asita zarra deritxogun gure literatura osoan aurkitu geikela uste dogu -Ko atzizki au era orretan. erabillita.

Beioaz emen joan dan gizaldiko batzuk:

1) Okerreko jokabide batzuk aitatu eta jorratu naiez, onela idatzi eban J.M. Hiribarren lapurditarak: "Ilgandea laneko, aztelehena alferkeriako; ilhar, lursagar, ahi et gaztanbera, ortzegunetako; oilo, gaphoin eta azpikia ostiraletako". **Eskaraz egia**, 141.

2) Ez dire barrikak **mahaineko**, ez mendiak gizonen **sorbaldetako**. Id. 30-31.

3) Gure biziek eztauke seguiradederik **egun bateko** ere. Euskal textu zaharrak. Lakuntzako sermoia, 233.

4) Irugarren **aldiko**, negarrez saltatu zekio apostolu sandueri. Muruzabalko sermoia, 71.

5) Jaungoikoak autatzen badu edo berezten badu bat ofizio **bateko** (van) estadu **bateko** ero **besteko** ematen tio ofizio **artako** ero estado **artako** bear-tuen kalidade guziak. Id. Erroko sermoia. 263.

6) Beti penitenzia **geroko** luzatzen dute. Id. Lakuntzako sermoia, 323.

7) Neskatxak eta txakurrak Anjeluseko barnerat (Esaera, Larzabalek bildua).

8) Agur, Balentina, betiko, ez egun bat eta **biko** (Zapirain, Auspoa, 123, 39'garren orrialdea) sekula geiago ez naiz etorriko. Ikusten danez, singularrean -KO, eta pluralean -Tako erabilten dabe.

9) Urte guztian berezi dute denbora piska bat bere **deboziotako, negoziotako** eta **maldadetako**. (Textu zaharrak, Errokoa, 262).

10) Errian be entzuten dira onelako esaerak: zazpiko, amabosteko, ogeiko dator etxera gure mutilla.

11) Gabonetako etxera joaten dira barruan morroi egonak.

12) Aztertu daigun esaera au: Doneaneko euria, garien galtzagarria (Amaseigarren mendeko 254gn esaera). Esaera onetan argi dago zer dan Doneaneko euria, bagillaren 24aren inguruko euria. Baiña, "**Donianeko**, euria" esango leukenak egun ori etorri orduko euria, izangodala esango leuke. Bide batez, ez daigun aitzu emen jarri dogun "orduko" ori, ari berean dagoala. Ez dogu esaten: "etorri ordurako".

-Tako, len esan eta ikusi dogunez, pluraletan asko erabillia da. Baiña bai, plural ez diran beste izen eta esaerekin be. Esaterako: aparitako, gosaritako, azitako, ongarritako, barausgarritako. **Azitako** ori ereiteko gordetan dan garaua da, edota, etxean azteko edo etxeko okullurako isten dan txala. Olan izan dala uste dogu gaur arte. Gaur, barriz, asi dira batzuk azitarako esaten eta idazten, naiko luzea dan itz bat luzeago egiteko. Ez egoan ori egin bearrik.

Aparitako edo afaritako, edo afaiteko zer daukak? Olan itauntzen dau euskalkantatxo batek:

Aiko, Joanik, Olabarriko,
zer daukak aparitako?

Itaun onek jakin gura dauana zera da, ia zer dan etxean aparian jateko? Emen be batek baiño geiagok aparitarako egokiagotzat joko leukie; baiña, ez da jakin gura or zer ekarri bear dan aparitarako. Apari-lekua apaintzeko gauza asko datoz ondo: maia, ontziak, koillara ta abar; baiña aparitako bear dana jana ta edana dira, orreik egiten dabe apari, ez ontzi koillara ta abarrek.

Bardin antzekoa da Mezan jazoten dana. Mezan oparitako ekarten dana ogia ta ardaoa dira; orrexek dira opari; geroixek dira gero sagarako misterioan Kristoren Gorputz eta Odol biurtuta opari barri biurtzen dana eta Jainko Aitari eskinzen jakona, eta kristiñauak jan ta edaten dauana. Eukaristi-otoitzak euskerara itzultzerakoan, eztabaitxo izan zan itzultzaille-batzordekoen artean "oparitarako" ala "oparitako" bear zan: Oparitako ekarri ditugun ogi ta ardoa bear zala erabagi eben. Alan izan dogu oraintsurarte. Olantxe dauke Baionakoak: "oparitako ekarri ditugun ogi eta arnoa", eta olantxe geunkan Bidasoaz onuzkoak. Baiña norbaitek or bere eskua ezarri dau, eta azkenengo argitaraldian, "oparitarako" ipiñi deuskue. Okerragora zuzendu dabe, bai Bizkaikoan eta bai Donosti-Iruñekoan, eta ez da bape obeto gelditu. Mezan ogi ta ardoa ez ditugu oparira ekarri egiten, opariko parte bat izateko, opari izan eta egiteko baiño. Ori egingo dau, egitekotan, "zer daukak aparitako" barik, "zer dogu aparitarako" esan bear dala diñoanak.

Nastetxoa sorizen da egiaz -Ko eta -Tako atzizkion goraberan. Lapurdi aldekoen artean, ez baiña, emengoen artean bai.

Aspalditxotik dator emendikoen joera au. Antziñako dotriñak, Irazustak, Olaetxeak, Oikiakoak zertako eta zetako esaten eben lekua, edo olan asita itauntzen eben lekuan geroko askok zertarako ipiñi eben, eta askoren buruan antziñakoa gaurkoaren laburpena dalako eritxia gelditua edo dala dirudi. Baiña ez da olanr Lapurdi aldeko batek ez dau iñoz zertarako galderarik egingo. Antziñako sus-traietan tinkoago jarraitzen dabelako.

Argi billa gora jo eben gazteak, oker uste onen lekuko. Biarko ala biarrerako esan bear zan itauntzen eben. Ez gaurrerako, ez biarrerako, ez etzirako, ez noizerako; noizko, etziko, biarko, gaurko baiño. Ori da euskera jator eta garbia.

L. Akesolo

